

УДК 323.269.6(498)"1944/1962"
355.425.4(498)"1944/1962"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2020.2.dra.161-184>

Оригинални научни рад

Примљен: 12. 9. 2019.

Прихваћен: 26. 11. 2019.

Оливера ДРАГИШИЋ
Институт за новију историју Србије
nowrunlolarun@gmail.com

„Покрет у планинама“: антикомунистички покрет отпора у Румунији 1944–1962. године*

АПСТРАКТ: У раду се испитују почеци, организација, мотиви, деловање и циљеви оружаног антикомунистичког отпора у Румунији од 1944. до почетка 60-их година 20. века. Анализа активности антикомунистичког покрета отпора представља наличје анализе процеса комунистичког освајања власти у тој земљи. Написан претежно на основу румунске литературе, са циљем да прикаже карактеристике антикомунистичке оружане борбе у Румунији, рад пружа могућност упоређивања сличних појава у Источној Европи током Хладног рата.

Кључне речи: Румунија, Хладни рат, Савезници, отпор, герила, комунизам

Покрет у планинама или *покрет отпора против комунизма* (који се само условно тако може називати) у Румунији се развио из завршнице Другог светског рата, представљајући његов својеврсни продужетак на тлу Источне Европе. „Рат после рата“, који се на румунској територији водио до почетка 60-их година прошлог века, био је уграђен у почетке хладноратовског сукоба између западних савезника и Совјетског Савеза. Покрет у планинама је представљао врсту

---

* Чланак је настао у оквиру пројекта *Традиција и трансформација – историјско наслеђе и национални идентитети у Србији у 20. веку* (бр. 47019) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

герилског, партизанског рата,¹ вођеног против новоуспостављајућег социјалистичког система у Румунији.

Партизански вид борбе је у социјалистичкој теорији носио антиколонијални и антилиберални предзнак. Због тога се о антисоцијалистичком и антисовјетском герилском отпору какав се на простору Источне Европе појавио после Другог светског рата, у социјалистичким историографијама није говорило. Штавише, свака борба која је била усмерена против државног система је бивала квалификована као „фашистичка“.² Румунски случај показује да предзнак румунског антикомунистичког отпора није био ексклузивно фашистички. Има индикација да је он био мотивисан, контролисан, снабдеван и делимично вођен циљевима западних савезника у контексту почетка Хладног рата и у околностима стабилизације совјетске структуре власти у Румунији.³

Хронолошки и територијални оквир развоја оружане борбе против комунизма у Румунији

„Антикомунистички покрет отпора“ у Румунији никада није представљао централизовану, свеобухватну структуру, па је и његова квалификација као *покрета* недовољна и само делимично тачна. Упркос напорима појединих центара да се мање, независне групе побуњеника обједине и организују у јединствен покрет, до тога

1 О партизанском типу ратовања детаљније видети у: Алексеј Ј. Тимофејев, *Руси и Други светски рат у Југославији. Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941–1945*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2011), 157–166.

2 Посебан допринос таквој врсти историографског редуccionизма је дао француски послератни левичарски миље. Dorin Dobrinu, „Historicizing a Disputed Teme: Anti-Communist Armed Resistance in Romania“, *Stalinism Revisited. The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*, ed. Vladimir Tismaneanu, (New York: Central European University press Budapest, 2009), 306.

3 Поред осталих индикација, у Европи (у Француској, Италији и Грчкој) избеглице из Румуније су биле окупљане, обучаване и касније убациване у Румунију у пределу Карпата. Надлежна институција за такву врсту операција је била Office of Policy Coordination. Те мисије нису имале успеха јер њихови припадници нису успевали да остваре значајнији контакт са локалним становништвом, а неки од њих су били ухваћени, осуђени и убијени. Детаљније о томе: Denis Deletant, *Communist Terror in Romania: Gherorghiu Dej and Police State, 1948–1965*, (Londres: Palgrave Macmillan, 1999); Peter Grose, *Operation Rollback: America's Secret War Behind the Iron curtain*, (New York: Houghton Mifflin, 2001).

никада није дошло из више разлога: различити идеолошки програми међу групама, отежана комуникација ометана специфичном конфигурацијом терена, активност Секуритатее, али и суревњивост између вођа важнијих побуњеничких одреда. Ипак, узроци и мотиви становништва за укључивање у герилске групе или мреже јатака били су истоветни: ограничавање политичких слобода током постепеног учвршћивања комуниста у послератној структури власти, низ злоупотреба који је тај процес пратио, одсуство легитимитета за комунистичко освајање власти, висок степен репресије (укључујући и појаву „румунских гулага“), уништавање цркава, национализација, интезивна колективизација. У отпор једног дела становништва према Совјетском Савезу и систему који је стизао са уласком Црвене армије у Румунију било је уписано и сећање на предратну окупацију Бесарабије, Буковине и Молдавије, као и елементи антируског сентимента који се код Румуна развијао од краја 19. века.

У историографији нема јединственог става у погледу хронологије оружаног отпора: неки од аутора сматрају да је трајао од 1944. до 1958, могу се наћи мишљења да је трајао 1944–1962. или 1945–1962. године. Понекад се као његов спољни хронолошки оквир наводи период од 1944. до 1960. У историографији је, са друге стране, постигнут консензус да је оружани отпор свој врхунац испољио крајем четрдесетих, а потом и крајем 50-их година.⁴ У унутрашњој хронологији оружаног отпора могу се издвојити две етапе: прва до краја 1947. и друга од 1948. до почетка 60-их година. Прва етапа се одвијала у контексту у којем комунисти још увек нису успоставили апсолутну власт у Румунији, док се друга одвијала у околностима успостављања апсолутне власти у земљи.

Прва етапа покрета отпора (1944–1947)

Прва етапа оружаног отпора је имала три фазе. Прва фаза је трајала од марта до августа 1944. године тј. од уласка Црвене армије у Буковину до државног удара у августу 1944. којим је Румунија променила страну у рату. Када је у марту Црвена армија прошла кроз Буковину, настављајући свој пут ка унутрашњости Румуније, Вермахт (Wehrmacht) је у њеној позадини, на овој територији, организовао герилске одреде са задатком да изводе диверзије и да прикупљају

---

4 Vladimir Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, (București, 2006), 320.

информације о совјетским снагама. Најзначајнију побуњеничку јединицу је предводио Владимир Маковејћук (Vladimir Macoveiciuc), припадник немачке школе за обуку и тренинг герилаца организоване у Буковини. Маковејћукова група је била растурена 1946. захваљујући инфилтрацији доушника у њене редове. Њено разбијање није значило и крај организовања оружаног отпора у Буковини јер се он поново јавио 1949. године.⁵

Друга фаза, која је трајала од државног удара до пролећа 1945, одвијала се упоредо са напорима комуниста да у Букурешту учврсте власт. Током ове фазе у Румунију су из Аустрије и Немачке биле убациване герилске јединице падобранаца (Fallschirmspringeraktion) састављене од бивших легионара који су, после неуспешног покушаја преузимања власти у Букурешту 1941, побегли у Немачку и Аустрију. Циљ тих одреда је био спречавање даљег напредовања совјетске војске кроз Карпате према Мађарској и одбрана немачких позиција у Плоештију. Акција је дала извесне резултате: успостављање контаката између немачких герилаца и румунског генерала Аврамескуа, који је командовао четвртом румунском армијом, на северу Мађарске и Словачке је позадину совјетског фронта чинило нестабилном. Немачки напори да кључну саботажу у Румунији изведу почетком марта 1945. изјаловили су се захваљујући издаји дуплог агента. Због тога су Совјети оборили непоуздану Радескуову владу и 6. марта 1945. мандат поверили далеко поузданијој влади Петра Грозе.⁶ Успостављање те владе је за последицу имало промену „стања духа“ међу Румунима, које се од антинемачког претметнуло у антисовјетско и антикомунистичко, што је била нова претпоставка за даљи развој оружаног отпора против власти у Букурешту.

Трећа фаза је била везана за период од успостављања владе Петра Грозе до краја 1947. године. Све слабија могућност опозиције да се ангажује у политичком животу Румуније довела је до појаве неколико оружаних група. Прве међу тим групама су биле Тинери-меа либера (*Tinerimea liberă*) коју је предводио Мирћа Штефановић (Mircea Ștefanovici) и Т, коју је водио Ремус Цецу (Remus Țețu). Обе групе су биле састављене од младих људи, углавном из редова две „исто-

5 Andrei Mirou, „Wiping out 'The Bandits': Romanian Counterinsurgency Strategies in the Early Communist Period“, *The Journal of Slavic Military Studies* 4/2010, 679–680.

6 Günter Klein, „Începuturile Rezistenței antisovietice în România (23. august 1944 – 6 martie 1945)“, *6 Martie 1945. Începuturile comunizării României*, (București: Editura Enciclopedică, 1995), 295–318.

ријске странке“ (националне либералне и националне сељачке), али и из социјалдемократске партије.⁷ Нови импулс оружаном отпору је дао такозвани „Краљев штрајк“ у лето 1945, који се завршио јачањем комуниста. Услед тога су се појавиле нове четири побуњеничке групе: Хајдући луи Аврам Јанку - Дивизија Суманелор Негре (*Haiducii lui Avram Iancu - Divizia Sumanelor Negre*) чији је предводник био Гаврил Олтеану (*Gavril Olteanu*) и која је углавном била састављена од бивших припадника батаљона „Јулиу Маниу“, Мишкаре национала де резистенца (*Mișcare Națională de Rezistență*) су предводили генерал Аурел Алдеа и адмирал Хориа Маћелариу (*Horia Măcellariu*), а група је имала контакте са Двором, опозиционим круговима, као и са америчком и британском војном мисијом у Букурешту, Грајул Санђелуи (*Graiul Sângelui*) коју је предводио Јон Вулканеску (*Ion Vulcanescu*) и Груп инармат Синаја (*Grup Înarmat Sinaia*) састављена од ловаца из планинске области. Све наведене чете су, захваљујући инфилтрацији доушника у њихове редове, биле под контролом до 1947. године, када су, уз још неке мање формације, биле уништене.⁸

Друга етапа покрета отпора (1948–1962)

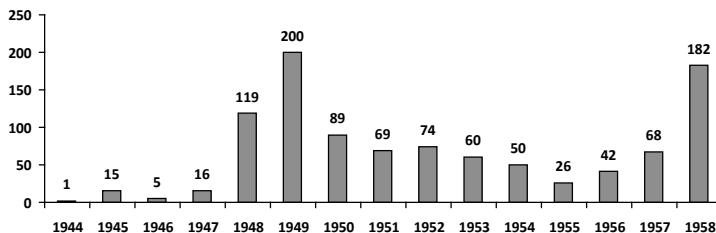
Друга етапа оружане борбе против новог режима у Румунији се одиграла у контексту све снажније совјетизације. Један извештај Секуритатее из 1969. констатује да је током те етапе било регистровано 1.196 „субверзивних група и организација“.⁹ Највећа динамика њиховог организовања и деловања је била регистрована у 1949. и 1958. години.¹⁰

7 Историјске странке су биле Народна сељачка странка на челу са Јулиом Маниуом и Народна либерална партија окупљена око банкарске породице Братиану. *History of Romania. Compendium*, ed. Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, (Cluj-Napoca: Romanian Cultural Institute, 2006), 588–598; Ричард Ц. Кремптон, *Балкан после Другог светског рата*, (Београд: Клио, 2003), 106–110.

8 Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, 322.

9 О речнику Секуритатее и других безбедносних структура које су биле надлежне за сузбијање оружаног отпора, шире у: Camelia Ivan Duiță, „Rezistența armată din Maramureș. Gruparea Popșa (1948–1949)“, *Rezistența anticomunistă; cercertare științifică și valorificare muzeală*, ed. Cosmin Budeancă, Florentin Oltenau, Iulia Pop, (Cluj-Napoca: Argonaut, 2006), 62.

10 Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, 331.

Може се претпоставити да је врхунац оружаног отпора крајем 40-их година био последица Резолуције ИБ-а и покушаја СССР-а да у преосталој зони свог утицаја заведе већу дисциплину, што је резултирало појачавањем степена терора, па и појачавањем отпора усмереног против система. Други снажан импулс се може довести у везу са немирима у Мађарској 1956.

Почетком 50-их година је у Румунији било развијено више од десет центара побуне у стратешким зонама као што су планине, делта Дунава, урбана средишта попут Темишвара, Арада, Карансебеша, Фагараша.¹¹ Тачке оружаног отпора регистроване су у Буковини, Молдавији, Вранчи, на северу Трансилваније, у централној Трансилванији, у Апусенским планинама, у Кришани, Араду, Банату, Олтинији, планинама Фагараша, у Мунтенији и Добруци.¹²

У Буковини се отпор наставио 1949, када су биле регистроване три нове групације: Хожмеј Силвестру (Hojmei Silvestru), Константин Ђенуша (Constantin Cenuşa) и Гивнићи Андреи (Ghivnici Andrei), које су, за разлику од првог таласа у којем су се бориле против жандарме-

11 Radosav Doru, „Rezistența anticomunistă armată din România între istorie și memorie“, *Comunism și represiune în România: istoria tematică a unui fratricid național*, (Iași: Polirom, 2006), 89.

12 Adrian Brișcă је центре оружане побуне систематизовао у 19 група. За разлику од других систематизација, код тог аутора су посебно издвојене област града Сибиу, област Марамуреш, у Апусенској области су по његовој систематизацији деловале групе: Teodora Țușmana 1947–1958, Dabia-Macavei 1948–1949, мајора Onigae 1948–1949, Ștefana Pope 1948–1949, Ioana Robua 1948–1949, Crișan-Abăcioaiei 1948–1949, Echipa Cruce și Spada 1948–1949, Leona Țușmana 1948–1957, Capotă-Dejeu 1948, Armata Albă 1948–1949, Liga Apuseană a Moșilor 1949, Diamandi Ionescu 1949–1950. Посебно је издвојена и област Бакау. Adrian Brișcă, *Rezistența armată anticomunistă din România 1944–1962*, datum pristupa 8. 2. 2014, <http://www.miscarea.net/Brisca.htm>

рије, у другом за противника имале Секуритатеу.¹³ Поред наведених група, у Буковини је крајем 40-их деловао и низ других мањих одреда и појединаца које историографија није систематизовала, па се за њих употребљава назив „резистенца миноре“ („rezistență minore“) – мали отпор. Један од најпознатијих изолованих бораца је био Георге Мунтеану (Gheorghe Munteanu) који се неколико година успешно скривао, због чега је остао упамћен као један од најиздржљивијих бораца оружане побуне. Крај његове борбе против система је уједно означио и крај борбе буковинских побуњеника у Румунији.¹⁴

Молдавија није пружала много могућности за организацију успешне оружане побуне, али је и у тој регији било забележено неколико побуњеничких чета: Фронтул патрије (*Frontul patriei*) и Центрул де резистенца (*Centrul de Rezistență*).¹⁵ У Вранчи је после 1948. деловало више чета од којих је најпознатија била група коју су предводила браћа Јон (Ion) и Кристеа Парађина (Cristea Paragină). Њихова борба је била мотивисана почетком снажне колективизације, имала је заштиту и помоћ манастира Мошиноаја (Moșinoaia), а остала је упамћена и по штампању једног приручника за герилску борбу – Мануалул хајдукулуи (*Manualul haiducului*).¹⁶ Другу познатију организацију из Вранче, Влад Цепеш II (*Vlad Țepeș II*), предводио је Виктор

---

13 Mirou Andrei, „Wiping out 'The Bandits': Romanian Counterinsurgency Strategies in the Early Communist Period”, *The Journal of Slavic Military Studies* 4/2010, 674.

14 Dorin Dobrinu, *Grupuri „minore” din rezistență anticomunistă bucovineană (1948–1961)*, datum pristupa 7. 2. 2014, http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC12/12%20dorin%20dobrinu.pdf; Vladimir Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, (București, 2006), 323; *Rezistența armată din Bucovina. 1944–1950*, vol. I, vol. II, eds Adrian Brișcă, Radu Ciuceanu, (București: INST, 2000); Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței/anii suferinței*, (Iași: Editura Timpul, 2002); Marian Olaru, *Bucovineni împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, prefață de Dimitrie Vatamaniuc, (Suceava: Editura Universității, 2006); *Jurnale din rezistența anticomunistă. Vasile Motrescu, Mircea Dobre, 1952–1953*, eds Liviu Țăranu, Theodor Bărbulescu, (București: Editura Nemira, 2006), 23–211.

15 Neculai Popa, *Represiune și rezistență în ținutul Neamțului*, (București: Editura Vremea, 2000); *O istorie a rezistenței și a represiunii, 1945–1989*, ed. Cezar Zugravu, (Iași: Editura Tipo Moldova, 2002); Dorin Dobrinu, „Fapte uitate: Iașul și rezistența anticomunistă (1946–1950)”, *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, vol. XLI, 2004, 389–412.

16 Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, 324; Dorin Dobrinu, „Rezistența armată anticomunistă din Vrancea. Grupul 'Ion Paragină' (1948–1949)”, *Rezistența anticomunistă; cercertare științifică și valorificare muzeală*, 74–89.

Лупша (Victor Lupşa), који је остао упамћен и као уредник једног антикомунистичког манифеста из 1948. године. Његова организација је имала војничку структуру са установљеном хијерархијом и одговарајућим амблемима на „униформама“. Чета је 1950. имала око стотину бораца. Секуритатеа је организацију растурила 1951. а Лупша је био погубљен у затвору.¹⁷

На северу Трансилваније су најважнију чету водила браћа Попша (Popşa), у области Марамуреш (Maramureş). Њихова побуна је била мотивисана успостављањем совјетске администарције на њиховој територији ослобођеној од Немаца. Осим тога, у Марамурешу су већину становништва чинили Украјинци, стога се развио и покрет за присаједињење Украјини – Марамрешулуи де унире ку мама Украина (*Maramureşului de unire cu mama sa-Ucraina*). На такве захтеве становништа совјетска администрација је одговорила хапшењем припадника тог покрета како би стабилизовала тек успостављену административну мрежу, што је даље испровоцирало организовање отпора у тој регији.¹⁸ Браћа Попша су 1949. покушала да уједине растурене центре побуне у Валеа Изеи (Valea Izei), али је њихов напор Секуритатеа осујетила 1950. године. И другу важнију групу коју су предводили Николае Поп Аким (Nicolae Pop Achim) и грчко-католички свештеник Атанасе Онига (Atanase Oniga), безбедносни органи новог режима су растурили 1953. Последњи борац из те групе био је ухваћен 1958.¹⁹

У центру Трансилваније деловала је група Гарда алба (*Garda alba*) или Лига национала контра комунизмулуи (*Liga Națională Contra Comunismului*) Леонида Бодиуа (бившег официра румунске армије и припадника дивизије „Тудор Владимиреску“) која је била разбијена 1949. године.²⁰ Друга важнија група је деловала из Клужа са ројали-

17 Brişcă, *Rezistența armată anticomunistă*.

18 Camelia Ivan Duică, „Rezistența armată din Maramureş. Gruparea Popşa (1948–1949)”, *Rezistența anticomunistă; cercertare științifică și valorificare muzeală*, 45–64.

19 Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită. Mărturii ale rezistenței anticomuniste*, (Baia Mare: Editura Gutinul, 1993); *Rezistența anticomunistă din Maramureş. Gruparea Popşa, 1948–1949*, ed. Camelia Ivan Duică, (București: INST, 2005); Dorin Dobrinu, „Oamenii de pădure”. *Rezistența armată anticomunistă din nordul Transilvaniei (1945–1958)*”, *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, Series historica*, vol. XLIII, 2004, 317–371.

20 *Rezistența anticomunistă; cercertare științifică și valorificare muzeală*, 125–141; Oana Ionel, „Anihilarea organizației Garda albă de către Securitate (1949)”, *Rezistența anticomunistă; cercertare științifică și valorificare muzeală*, eds Cosmin Budeancă, Florentin Oltenau, Iulia Pop, (Cluj-Napoca: Argonaut, 2006), 142–158.

стичким програмом, на шта указују имена под којима се појављивала: Партизани регелуи Михаи – армата секрета/ Партизани мажеста-ци сале регеле Михаи I/ Гарда алба (*Partizanii Regelui Mihai – Armata Secretă / Partizanii Majestății Sale Regele Mihai I / Garda Albă / Armata Albă*) – Партизани краља Михаја – тајна војска / Партизани његовог величанства краља Михаја / Бела гарда.²¹ У Апусенима је деловао један од најважнијих центара отпора под називом Фронтул апарари национале - Корпул де хајдући (*Frontul Apărării Naționale - Corpul de haiducii*) који су предводили Николае Дабија (рођак Георгија Дежа и носилац ордена „Mihai Viteazul“ за заслуге на Источном фронту) и инжењер Трајан Маковеј. Због покушаја да успостави контакт са дипломатским круговима „западних земаља“ у Букурешту, Секуритатеа је деловање те чете сузбила у лето 1949. године. Друга важнија група, која је успела да окупи око 400 бораца – Фронтул апарари национале - Корпул де хајдући, била је растурена такође 1949, као и остале побуњеничке формације које су предводили Диаманди Јонеску, Леон Шушман и Симон Рош (Diamandi Ionescu, Leon Șuşman и Simon Roș).²² У регији Депресиунеа Хеудинулуи (*Depresiunea Heudinului*) деловало је неколико центара побуне: Екипа круће ши спада, Фронтул национал крештин Јулиу Маниу/ Групареа де лупта пентру либертате/ Патрие ши круће/ Групул Капота - Александру Дежеу (*Echira Cruce și Spadă, Frontul Național Creștin Iuliu Maniu/ Gruparea de lupta pentru Libertate/ Patrie și Cruce/ Grupul Capotă - Alexandru Dejeu*).²³

21 Liviu Malița, Ovidiu Pecican, „Urmăriți, prindeți, arestați pe individul Eusebiu Cutcan, fost preot...”, интервју са Eusebiu Cutcan“, *Apostrof* 5–6–7/1990, 40–41; Dan Curean, „După 40 de ani Stoica Stoian rupe tăcerea“, *Nu* 56, 11–18. noiembrie 1991, 9; Valentin Naumescu, Gabriel Năsui, „Și crucea și spada simbolizează biruința, интервју са Eusebiu Cutcan“, *Echinox* 10–11/1991, 4.

22 Pleșa Liviu, „Implicarea militarilor în mișcarea de rezistență armată. Cazul maiorului Nicolae Dabija (1948–1949)“, *Rezistența anticomunistă; cercetare științifică și valorificare muzeală*, 105–124; Elisabeta Neagoe, „Grupul de rezistență Leon Șuşman (1948–1957)“, *Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România, 1944–1962*, (București: Editura Kullusys, 2003), 45–71; Marcel Luduș, „O crimă a Securității: împuşcarea fraților Șuşman la Poșaga“, *Nu* 80, 3–4 iunie 1992, 14; Anton Moisin, „Uciderea preotului Roșă Simion. Un crâmpei din Rezistența greco-catolică în centrul Ardealului (1948–1957)“, *Dreptatea* 637, 15 iulie 1992, 2.

23 Radosav Doru, Almira Țentea, Cornel Jurju, Valentin Orga, Florin Cioșan, Cosmin Budeancă, *Rezistența anticomunistă din Apuseni. Grupurile: „Teodor Șuşman“, „Capotă-Dejeu“, „Cruce și Spadă“*. Studii de istorie orală, (Cluj-Napoca: Argonaut, 2003); *Rezistența armată anticomunistă din România. Grupul „Teodor Șuşman“ (1948–1958) Mărturii*, eds Denisa Bodeanu, Cosmin Budeancă (Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2004).

За разлику од области Кришане у којој се развила углавном пропагандна делатност центара које су водили представници из Народне сељачке странке – Штефан Попеску, Ге патру, Влад Цепеш ал дојлеа (*Ștefan Popescu, G4, Vlad Țepeș II*),²⁴ источна област Арада била је релативно добро организована. Најзначајнију чету предводио је Глигор Кантемир (*Gligor Cantemir*) падобранац који је 1945. на ту територију био убачен у акцији немачког организовања побуне. Логор који је тада организовао био је брзо растурен, а његови преживели наоружани саборци су, одметнувши се по шумама, организовали нове центре борбе који су деловали до 1952. У Араду су још биле активне групе Адриана Михуциуа (*Adriana Mihuțiu*) 1948–1956. и Валера Шириануа (*Valera Șirianua*) 1948. године.²⁵

У Банату је оружани отпор најдуже трајао (1947–1962) и имао је потенцијал да превазиђе локални карактер. Најзначајнија личност банатског отпора је био Јон Уца (*Ion Uță*), члан Маниуове партије и префект округа Северин, којем су војно, политичко и административно искуство били од помоћи у организацији отпора у Банату. Уца је развио план „Националног блока“ чији је циљ био обједињавање свих оружаних чета у Банату. И Секуритатеа је развила центре борбе против његове групе и успела да растури његову мрежу, ухапсивши и самог Јона Уцу. У тој акцији Секуритатеа је ухапсила 86 људи, углавном сељака, али је осморо успело да побегне и да организује нове центре побуне 1954. године. У Банату је деловало још неколико група, од којих се по значају може издвојити она из Темишвара – Организациа национала крештина де лупта импотрива комунизмулу, Партизани Романиеи Мари (*Organizația Națională Creștină de Lupta Împotriva Comunismului, Partizanii României Mari*), такође предвођена припадником Маниуове партије. Група је успела да штампа и један

24 Antonio Faur, „Căpitanul Ștefan Popescu - liderul grupului de rezistență din sudul Bihorului (1946–1950)”, *Anuarul Institutului de Istorie 'George Bariț' din Cluj-Napoca* XLIII, Serie Historica, 2004, 651–663; Cornel Onaca, *Martori și martiri. Din temnițele comuniste*, (Oradea: Imprimeriei de Vest, 2000).

25 Felicia-Aneta Oarcea, „Istории din umbra memoriei. Despre rezistența anticomunistă în localitățile Almaș și Moneasa, din județul Arad”, *Rezistența anticomunistă; cercetare științifică și valorificare muzeală*, 245–255; Țiu Harion, „Revolta de la Sepreuz (Arad) din 1949”, *Rezistența anticomunistă; cercetare științifică și valorificare muzeală*, 256–264; Corneliu Cornea, *Jurnalul detenției politice în județul Arad, 1945–1989*, prefață de Viorel Gheorghită, (Arad: Editura Mirador, 2000); Dorin Dobrinu, „Organizații și grupuri de rezistență armată anticomunistă din zona Aradului (1948–1956)”, *Acta Transylvanica. Anuarul Centrului de Istorie a Transilvaniei* 1/2004, 171–202.

манифест и да успостави контакте са четама из Арада са циљем да у марту 1949. изведу напад на седиште комунистичке партије у Темишвару, планирајући чак и убиство Ане Паукер и Васида Луке чија се посета Темишвару очекивала. Услед гломазности покрета, Секуритатеа је лако инфилтрирала своје људе у редове побуњеника и ухапсила у једној од акција 208 људи. Последњи борац из Баната је уједно био и последњи борац покрета отпора у Румунији – Јон Банда (Ion Banda), ухваћен 1962. године.²⁶

Док су у Олтенији деловали мањи центри побуњеника Организација субверзива Карлаонц-Ђућеану, Арнота и Мишкареа Романа де Резистенца (*Organizația Subverzivă Carlaonț-Ciuceanu, Arnota и Mișcarea Română de Rezistența*),²⁷ дотле се у пределу Фагараша (масив Карпата) развио значајнији отпор. Групул карпатин фагарашан (*Grupul carpatin făgărașan*) или Групул 73 Карпатин де елибераре национала - Банда Гаврила (*Grupul 73 Carpatin de eliberare națională - Banda Gavrilă*) која је име добила по вођи групе Јону Гаврили, чинили су углавном омладинци, надахнути делом Хорија Симе који је пореклом био управо из те регије. У фагарашком центру отпора је било регистровано око 60 студената и значајан број легионара. Као отежавајућу околност Секуритатеа је процењивала чињеницу да покрет има подршку становништва које је у ту регију било репатрирано из Америке.²⁸ Покрет у области јужног Фагараша су водили професионални војници захваћени чисткама комунистичке партије током њеног учвршћивања на власти. Једну чету је предводио пуковник Георге Арсенеску (Gheorghe Arsenescu), официр и члан Народне либералне партије који је успео да успостави контакте и са другим демобилисаним војницима из Букурешта. Иако је група представљала тежи задатак за Секуритатеу, ипак је била растурена 1960. године, а Арсенеску је био осуђен на смрт.²⁹ У области Мунтеније центар по-

26 Denis Deletant, *Romania under communist rule*, (Bucharest: Center for Romanian Studies, 2006), 99; Brișcă, *Rezistența armată anticomunistă*.

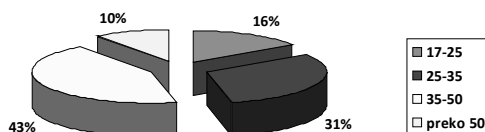
27 Dumitru Andreca, *Drumuri în întineric (Destine mehedintene: 1945–1964)*. *Transcrieri după înregistrări audio efectuate în anii 1994 și 1998*, (București: Fundația Academia Civică, 1998).

28 Iuliu Crăcană, „Aspecte privind rezistența la comunizare a locuitorilor din țara Făgărașului reflectate în dosarele Securității”, *Rezistența anticomunistă; cercetare științifică și valorificare muzeală*, 23.

29 Alexandru Marinescu, „Pagini din rezistența armată anticomunistă. Zona Nucșoara-Făgăraș”, *Memoria* 7, 1992, 47–58; Ion Constantinescu-Mărăcineanu, „Un erou de legendă. Colonelul Gheorghe Arsenescu”, *Analele Sighet* 8, 2000, 565–571.

буне су организовали углавном легионари,³⁰ док су у Добруци главни фактор побуне били Македо-Румуни или Арумуни, које су такође легионари успели да мобилишу и укључе у побуну. Поред Арумуна, значајну улогу су имали и Татари који су се у Добруци настанили бежећи од Совејта.³¹

Анализа састава чета оружаног покрета показује да су у етничком саставу побуњеничких центара преовлађивали Румуни, али улога националних мањина није била занемарљива (Украјинци, Немци, Мађари, Арумуни, Татари). У социјалној компоненти су доминирали сељаци, док је око 60% вођа чета било из редова официра. Чете су у просеку имале 20–40 бораца.³² Према старосној структури учесници оружаног отпора су углавном имали између 35 и 50 година.³³

Према социјалној структури сиромашних сељака је било 45%, сељака са поседом средње величине 22%, радника 9%, кулака 6%, ситне буржоазије 4%, студената 3%, функционера-пензионера 2%, свештеника 2%, трговаца 2%, професора и учитеља 1%, занатлија 1%, демобилисаних војника 1%, слободне професије 1%.³⁴ Према политичким афинитетима у оружаном отпору је учествовало 56% политички неопредељених, 11% је било из партије Јулија Маниуа (Народна сељачка партија), 3% симпатизера Братиануа (Народна либе-

30 Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, 329–330.

31 Brișcă, *Rezistența armată anticomunistă*; Silvia Angelescu, „Născută din nevoile țărănilor”. Rezistența anticomunistă din Dobrogea”, *AIO. Anuarul Institutului de Istorie Orală*, vol. II, 2001, 293–310; Dorin Dobrințu, „Macedo-românii și rezistența armată anticomunistă din Dobrogea (1948–1952)”, *Interferențe româno-elene (secolele XV–XX)*, ed. Leonidas Rados, (Iași: Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 2003), 233–275.

32 Denis Deletant, *Romania under communist rule*, (Bucharest: Center for Romanian Studies, 2006), 99.

33 Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, 331.

34 *Исто*, 331.

рална партија), из редова легионара 9% и њихових симпатизера 2%, из партије Плугара 10% итд.³⁵

Утицај западних агентура на динамику и развој оружаног антикомунистичког отпора у Румунији

Постепено јачање совјетских позиција у послератној румунској структури власти значило је истовремено слабљење позиција „историјских странака“ и социјалдемократа који су представљали експоненте интереса западних савезника у Румунији. Први пут је политички утицај „историјских странака“ био умањен већ на јесен 1944. успостављањем Радескуове владе из које су оне биле искључене.³⁶ Због тога су западни савезници своје политичке експоненте у Румунији почели употребљавати у сврху дестабилизације совјетских позиција и ирегуларним путем.

Поред оних у самој Румунији, сараднике за своје планове западни савезници су пронашли и међу избеглим Румунима којих је у европским камповима било око 70.000.³⁷ Упркос томе што већина њих није имала никакву војничку обуку, Ција (*Central Intelligence Agency* - CIA) је неке од избеглица успела да регрутује у Немачкој, Аустрији и Југославији.³⁸ Одлуку о таквој врсти ангажовања су донели амерички председник Хари Труман и француски председник Венсан Ориол.³⁹ Најзначајнију улогу међу регрутима су имали војнички искусни легионари који су даље били обучавани у француским, немачким, италијанским и грчким војним камповима. Први такви агенти

35 Dorin Dobrinu, „Rezistența armată anticomunistă la începutul 'republicii populare'“, *Analele Sighet*, vol. 6, 1998, 233–235; Tismăneanu, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România raport*, 331.

36 После смене две Санатескуове владе које су Совјети сматрали непоузданим, Вишински је у Букурешту инсталирао Радескуову владу која је, мислили су Совјети, представљала „корак напред“ ка стабилизацији совјетских позиција у Румунији. Радеску је на позицију министра унутрашњих послова и премијера дошао са позиције вицепремијера у претходној, Санатескуовој влади. The American Representative in Rumania (Berry) to the Secretary of State, Bucharest, November 23, 1944, *Foreign relations of the United States diplomatic papers* (FRUS), 1944. Europe, (1944), 277.

37 Traian Sandu, *Un fascisme roumain. Histoire de la Garde de fer*, (Paris: Perrin, 2014), 389.

38 Eduard Mark, „The OSS in Romania, 1944–45: An Intelligence Operation of the Early Cold War“, *Intelligence and National Security* 9/2, 1994, 320–344.

39 Liviu Valneas, *Convorbiri cu Mircea Dimitru. Mișcarea legionară – între adevăr și mitificare*, (Timișoara: Marineasa, 2000), 100.

су у Румунију били убачени у октобру 1951. године у планине Фагараш.⁴⁰ Ипак, ефекти таквог ангажовања румунских агената у служби западних обавештајних центара нису дали значајније резултате.

На унутаршњем плану потенцијал побуне против режима капитализовале су „историјске странке“. Познато је да је британска обавештајна служба у Румунији још 1941. године успела да развије, финансира и инструира неколико организација са задатком борбе против Немаца. Стожер британског обавештајног деловања је била Маниуова *Народна сељачка партија*, али и организација *Ардеалул*, блиско повезана са овом партијом. Главна радио-станица је била стационирана код Маниуових оперативаца и преко ње су одржавали везу са британском ратном централом у Истанбулу. Британци су наведене организације снабдели са мањим количинама високо разорног експлозивног материјала, али се од Маниуа очекивало да преко својих људи распоређених у структури власти извуче наоружање из државних залиха и стави га на располагање британским оперативцима. Британија је Маниуа и финансијски обезбедила, мада се очекивало да би и сама партија своја средства дала SOE оперативцима.⁴¹ Након пораза Немачке исти потенцијал је могао бити употребљен и против новог противника – СССР-а. Не чуде, стога, статистички подаци који указују на чињеницу да је у оружану побуну против комунизма у Румунији било укључено највише сељака (45% сиромашних и 22% са средњим поседом), затим припадника Маниуове партије (11%) и легионара (9% и њихових симпатизера 2%).

Присуство легионара у високом проценту и њихова расподељеност углавном на местима заповедника оружаних чета замагљује слику о укључености западних обавештајних структура у антикомунистичку борбу у Румунији. Како је било могуће да неки легионар предводи чету састављену од чланова Маниуове странке, као што је то био случај са једном од најзначајнијих гупација (према катего-

40 О наведеним операцијама је писао историчар Мариус Опреа у низу чланака под називом „Spionii care au intrat in frig“, у часопису *ZF Ziarul de duminică*, 2006, datum pristupa 11. 9. 2019, <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/spionii-care-au-intrat-in-frig-ii-2884411>; <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/spionii-care-au-intrat-in-frig-i-3004888>; <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/spionii-care-au-intrat-in-frig-iii-3003421>; <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/spionii-care-au-intrat-in-frig-iv-2882616>

41 Marko Pivac, „Rad britanske tajne službe u Jugoslaviji u predvečerje Aprilskog rata 1941“, *Istorija 20. veka* 3/2010, 192–212. - Британско обавештајно присуство у Румунији потврђује новинар Сулцбергер и назива га „суптилним присуством“. С. L. Sulzberger, *Sedam kontinentata i četrdeset godina. Sažetak memoara*, (Zagreb: Globus, 1977), 31.

ризацији Секуритатее) у области Вранче?⁴² Приликом потписивања Примирја између Румуније и Совјетског Савеза почетком септембра 1944, једном од тачака тог документа је било предвиђено да све „непожељне организације“ које би својим деловањем могле угрозити окупациону савезничку власт морају бити расформиране, али уз клаузулу да се делови тих „непожељних организација“ могу трансформисати и добити „нову економску и друштвену функцију“ у систему власти.⁴³ Захваљујући тој одредби део легионара је био амнестиран и укључен у послератну структуру власти већ крајем септембра 1944. године. Други део, који је одбио амнестију, одметнуо се у планине. Тада се у актуелну структуру власти укључило 340 легионара, док је Савезничка контролна комисија (најважнија институција савезничке окупационе власти са извршном моћи) наредила хапшење осталих „нелегализованих“ легионара.⁴⁴

Од фебруара 1945. велики број легионара се прикључио опозиционим партијама: Народној сељачкој партији (Јулиу Маниу) их је пришло 302, а Народној либералној партији (Братиану) 65.⁴⁵ Легионари који су се прикључили опозиционим партијама су били подређени њиховим унутрашњим структурама, а оне су биле под контролом западних савезника. Отуда је симбиоза легионара и „либерала-демократа“ била могућа, чак и корисна, али је, уколико се изузме немачко организовање отпора до пролећа 1945, присуство легионара у редовима побуњеника прикрило стварни карактер и природу оружане побуне против комунизма. Природа герилског антикомунистичког рата у Румунији од 1945. године је била хладноратовска.

Амерички извори наводе да је стварни и једини потенцијал побуне имала група Румунске морнаричке лиге и њој слична орга-

42 Dorin Dobrinu, „Historicizing a Disputed Teme: Anti-Communist Armed Resistance in Romania“, *Stalinism Revisited. The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*, ed. Vladimir Tismaneanu, (New York: University press Budapest, 2009), 319.

43 January 13, The Director of the Office of European Affairs (Dunn) to the Ambassador in the United Kingdom (Winant), Provisions for Imposition Upon Rumania at Time of Surrender, Washington, February 2, 1944, *FRUS*, 1944. Europe (1944), 136–142.

44 У наредним данима је било ухапшено 1.357 легионара, од којих су 722 учествовала још у побуни против Антонескуа 1941. године. Део њих се одметнуо у шуме, а део је пребегео у Србију и Бугарску. Dumitru Şandru, *Comunizarea societăţii româneşti în anii 1944–1947*, (Bucureşti: Editura Enciclopedica, 2007), 88–90.

45 Şandru, *Comunizarea societăţii româneşti*, 94.

низација Таласи Дунава.⁴⁶ Други документ из јануара 1955. констатује да је отворена побуна румунског становништва против режима била могућа само у случају војне подршке Запада.⁴⁷

Методe сузбијања и контроле антикомунистичког покрета отпора у Румунији

Са развојем антикомунистичких центара отпора, њихових стратегија и циљева, развијале су се и унапређивале и партијске, касније државне институције чији је задатак био обрачун са центрима антисовјетског и антикомунистичког отпора. Анализа развоја судства, као и мреже затвора и логора указује на динамику и интезитет борбе између система и антисистемских центара побуне. Примера ради, у једном извештају Ције из 1954. године се каже да се од успостављања режима у румунским логорима нашло око 560.000 људи, од чега се до почетка 1954. у њима задржало око 320.000; око 100.000 од њих је било ангажовано на раду у Каналу на Црном мору, а сматра се да је на тим радовима око 80.000 умрло.⁴⁸ Било да су наведени бројеви тачни или претерани, потребно је приказати развој безбедоносног апарата у Румунији, а посебно његове најважније институције – Секуритатеe.

Мада је Секуритатеа ефективно почела да делује већ после државног удара изведеног 23. августа 1944, званично је била организована тек у августу 1948. године.⁴⁹ Постављање основа Секуритатеe је почело још током ратног периода када је један део румунске комунистичке партије⁵⁰ организовао партијску војску – Формацију-

46 Central Intelligence Agency (CIA), Information report, Rumania, Rumanian Resistance and Resistance Organizations, 16 November 1954, 25x1, 1-2.

47 CIA, Information report, Rumania, Political Attitudes and Resistance, 25 Jan 1955, 3.

48 CIA, Rumanian Resistance and Resistance Organizations, 16 November 1954, 2.

49 Више о развоју Секуритатеe видети у: Vasile Crăciunoiu, *Fața nevăzută a Securității române. Spionaj și contrasponaj*, (București: Editura societății tempus, 1996).

50 Током рата је румунску партију званично предводио Штефан Фориш (Ștefan Foriș), али је партија суштински била подељена између 10-12 центара, од којих су два имала озбиљнији утицај и организацију: један су предводили Теохари Георгеску (Teohari Georgescu) и Јосиф Кишиневски (Iosif Chișinevski) у затвору Карансебеш (Caransebeș), док је други предводио Георгиу Деж у затвору Таргу Жиу (Târgu-Jiu). Из прве групе је Емил Боднараш успоставио контакт са Совјетима, организовао бекство Дежа и других угледних партијаца, потом је елиминисао Фориша натеравши га да му преда партијску документацију, обезбедивши тим потезима превласт Дежевог центра над осталим. Југословенски

нилор де лупта патриотиће (Formațiunilor de Luptă Patriotice - F. L. P.). На челу тих јединица налазио се Емил Боднараш.⁵¹

После државног удара дотадашња секција, под називом Сервис за информације (Сервићиул де информаџиал - Serviciul de informații al P. C. R.), почетком септембра 1944. била је реорганизована у оквиру Главне команде „патриотске страже“ као Друга секција за информације и контраинформације. Њен је задатак, поред осталог, био да надгледа војне гарнизоне у Букурешту и околини, што је занимало и Совјете, па им је она редовно слала извештаје преведене на руски. Други задатак те секције је био да обезбеђује просторије партије и да чува њене најважније чланове.

Партијска обавештајна структура после државног удара је функционисала у условима у којима комунистичка партија није под својом контролом имала Министарство унутрашњих послова, није имала приступ румунској војсци, нити је контролисала румунску државну безбедносну службу ССИ (Сервићиул специал де информаџии - Serviciul Special de Informații). Крајем 1944. године, партија је захтевала од Друге секције да почне са прикупљањем информација о центрима који су контролисали „легионарски антикомунистички отпор“, те да у ту сврху почне са надгледањем генералшаба румунске војске, државне румунске обавештајне структуре ССИ, затим безбедносне државне институције Сигуранце (Siguranța), као и Јулија Маниуа (шефа Народне земљорадничке партије), за којег су претпо­стављали да пружа подршку антикомунистичкој борби.⁵²

извештаји потврђују Боднарашеве сумње да је Фориш радио за Сигуранцу, због чега су румунски комунисти и били ухапшени. Архив Југославије (АЈ), ЦК СКЈ, Румунија 1944, 31. 8. 1947, Строго поверљиво, Извештај о КП Румуније.

- 51 Емил Боднараш је био румунски артиљеријски официр. Почетком тридесетих година је, боравећи по службеном задатку у Бесарабији, дошао у контакт са комунистима и постао совјетски обавештајац. Половином тридесетих година се из Москве вратио у Румунију, где је за совјетску службу обављао низ задатака. Био је ухапшен и осуђен на десет година робије, коју је служио у румунским затворима Дофтани, Карансебешу и у Брашову. Постао је најповерљивији човек Георгиуа Дежа и његове фракције унутар растрзане румунске комунистичке партије. Ослобођен је 1942, када је поново успоставио контакте са НКВД-ом. Robert Levy, „Power Struggles in the Romanian Communist Party Leadership During the Period of the Formation of the Groza Regime“, 6 Martie 1945. *Începuturile comunizării României*, (București: Editura Enciclopedică, 1995), 78–79.
- 52 Claudiu Secașiu, „Serviciul de Informații al P. C. R.; Secția a II-a Informații și Contrainformații din Cadrul Comandamentului Formațiunilor de Luptă Patriotice (F. L. P) – Penetrarea Serviciilor Oficiale de Informații (23. August 1944 – 6. Martie 1945)“, 6 Martie 1945, 148.

Основе Секуритатее су постављане од одржавног удара инфилтрацијом партијске у државну информациону и безбедоносну структуру или активацијом веза између представника те две мреже које су биле успостављене и раније. То значи да је Друга секција партијске „патриотске гарде“ почела инфилтрацију у државну ССИ и Сигуранцу.⁵³ Са успостављањем владе Петра Грозе инаугурисан је био и нов безбедносни систем који је задржао старо име (ССИ), али је та структура изнутра била модификована постављањем поузданих партијских сарадника на најважнија места.⁵⁴ Улога НКВД-а је у том процесу била несумњива, а посебну улогу је одиграо Емил Боднараш.⁵⁵

Секуритатеа је свој пуни развој доживела после 1948. године, када је званично била и основана, што се може објаснити првим степеном стабилизације совјетске власти у Румунији после успостављања Грозине владе. Снажно деловање и масовно хапшење политичких непријатеља, као и припадника антикомунистичких центара побуне, поклапа се са коначним поразом политичког утицаја западних савезника у Румунији. Учинак Секуритатее, међутим, није био мали ни до њеног пуног процвата: има података да је, у само неколико месеци после државног удара, на фронту код Јашија било ухапшено око 100.000 људи. Томе треба додати депортације десетине хиљада Саса и Шваба у СССР, сурово гушење антикомунистичких новембарских демонстрација 1945, хапшење припадника Маниуове, Братиануове и Петрескуове партије (социјалдемократе које су се издвојиле из старе партије), хапшење припадника антикомунистичког отпора, хапшење представника опозиционих „историјских партија“ 1947. године, низ неправедних суђења. Има процена да је у назначеном пе-

53 Secașiu, „Serviciul de Informații al P. C. R.”, 149–152.

54 Cristian Troncotă, „Aspecte ale bătăliei desfășurate pe frontul secret al informațiilor înainte de instaurarea guvernului dr. Petru Groza”, *6 Martie 1945*, 279–280; Șandru, *Comunizarea societății românești*, 145. - ССИ је већ у ноћи државног удара била очишћена – осим хапшења шефа, из њене структуре је било уклоњено још око 600 службеника. Та акција је била део савезничког обавештајног повезивања са циљем организовања једне обавештајне мреже која би, у складу са савезничким договором, била под контролом Совјета. Америка је, ипак, инсталирала и своје паралелне мреже, једну крајем августа коју је водио Ф. Виснер (F. Wissner) и још једну резервну од 50 људи за случај да Совјети прекину њихову комуникацију. Eduard Mark, „The OSS in Romania, 1944–45: An Intelligence Operation of the Early Cold War”, *Intelligence and National Security* 9/2, 1994, 320–344.

55 AJ, ЦК СКЈ, Румунија 1944, 31. 8. 1947, Строго поверљиво, Извештај о КП Румуније; Levy, „Power Struggles in the Romanian Communist Party Leadership”, *6 Martie 1945*, 82; Secașiu, „Serviciul de informații al P.C.R.”, *6 Martie 1945*, 146.

риоду, ако се у обзир узме затворска казна у трајању од две године, у Румунији у сваком моменту било затворено око 75.000 људи.⁵⁶

Са развојем антикомунистичког отпора, Секуритатеа и други безбедоносни органи нове државе су развијали и кажњенички систем логора. Неки од познатијих су се налазили у Суђеви, Герли, Питештију, Таргу Окни, Жилави. Безбедоносно-информациони систем се бавио и надгледањем и забраном читања западне литературе и слушањем западних радио-емисија, као и забраном исповедања религије, што се сматрало елементима који су могли позитивно утицати на развој антикомунистичког отпора.⁵⁷ Секуритатеа се против оружаног отпора борила и стварањем мреже информатора, депортацијом чланова породица побуњника, инфилтрацијом припадника Секуритатеа у редове бораца, у манастире, међу пастире и шумаре, организовањем читавих група официра који су лажно деловали као локални побуњеници у циљу привлачења потенцијалних побуњеника, електронским прислушкивањем сумњивих појединаца, коришћењем масовне пропаганде и слањем изаразито велике групе својих бораца против мале групе побуњеника (понекад и сто Секуритатеиних на пет-шест антикомунистичких бораца). Већим губитком Секуритатеа је, примера ради, сматрала убиство 26 полицајаца који су настрадали у борби са центрима отпора у Апусенима и Фагарашу.⁵⁸

Исход борбе између режима и побуњеничких група је само привремено изгледао као победа социјалистичког режима, али су се прави резултати те борбе, као и њено порекло, смисао и карактер испојили тек у такозваној Плишаној револуцији која је показала извесне слабости социјалистичког безбедносног апарата у читавој Источној Европи.

Закључак

Оружани отпор против новог социјалистичког система у Румунији који је био организован после Другог светаког рата није био централизован, јединствен и свеобухватан покрет. Појединачне чете су, са више или мање успеха, деловале независно једна од друге, а у

56 О броју затворених детаљније видети у: *Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, ed. Vladimir Tismăneanu, (București, 2006), 158.

57 CIA, Political Attitudes and Resistance, 25 Jan 1955.

58 CIA, Resistance Centers in Rumania, 5 Jul 1951.

појединим регијама, попут Баната или апусенских гора, постојале су интенције превазилажења регионалног карактера отпора обједињавањем чета. Ти напори, међутим, нису дали значајније резултате.

Колико год да је оружани отпор против комунизма у Румунији био заснован на унутрашњим политичким елементима, у његово деловање је, извесно, био укључен и страни фактор. До марта 1945. године отпор совјетској војсци и комунистичкој идеологији је на румунској територији био мотивисан немачким интересима, који су се поклапали са интересима локалног становништва које се укључивало у побуњеничке чете. Немачке акције су до те мере дестабилизовале позадину совјетског фронта да су Совјети били принуђени да у марту 1945. у Букурешту поставе поуздану и ефективну владу Петра Грозе.

После успостављања Грозине владе значајну улогу у организовању оружане побуне је имала америчка обавештајна служба. Свој врхунац оружани отпор је доживео крајем 40-их година у контексту коначне стабилизације совјетског система власти у Румунији и у време Резолуције ИБ-а. Други талас је уследио после немира у Мађарској 1956. У оба случаја је репресија над оружаном побуном била последица совјетског настојања да у преосталој зони свога деловања систем држи под контролом.

Најбројнију етничку групу у побуњеничким редовима су чинили Румуни, а за њима Немци, Мађари и Украјинци. Међу побуњеницима је највише било сељака, мушкараца између 35 и 50 година, припадника Народне сељачке партије Јулија Маниуа, а висок проценат вођа побуњеничких формација су били легионари, који су деловали из два правца: као герилци посебно обучавани у европским војним камповима, које су западни савезници и њихове обавештајне структуре убацивали на територију Румуније, и изнутра, из структуре опозиционих партија попут Народне сељачке или Народне либералне партије у које су се укључили после амнестије на јесен 1944. године.

Са развојем оружане побуне развијао се и репресивни систем, његова најважнија институција Секуритатеа, кажњенички систем логора, али су биле усавршаване и друге методе сузбијања побуне и њених последица (депортације, преваспитавања и сл.). Привремена победа система над оружаним четама почетком 60-их била је последица коначног споразумевања западних савезника и СССР-а око препуштања Румуније совјетском војном и политичком утицају.

Резиме

У раду су приказане опште карактеристике различитих група које су у Румунији после Другог светског рата организовале оружану побуну против новог социјалистичког система. И поред чињенице да је отпор произилазио из унутрашњих карактеристика румунског друштва и послератне политике, извесно је да је и страни фактор имао значајну улогу у његовом организовању. До марта 1945. оружани отпор је био мотивисан интересима Немачке да одбрани своје позиције у Румунији, посебно у Плоештију. Са успостављањем владе Петра Грозе немачке акције су биле пресечене, али је оружани отпор добио нову динамику и мотиве са избацавањем „историјских странака“ из структуре власти. Од пролећа 1945. све је значајнији био утицај америчке обавештајне структуре у организацији оружане побуне у Румунији.

Оружани отпор је био најснажнији крајем 40-их година, што је било последица совјетског освајања структуре власти, са једне стране, и Резолуције ИБ-а, са друге стране, као и крајем 50-их након немира у Мађарској. У отпору је учествовало највише Румуна (али и Немци, Мађари и Украјинци), припадника Народне сељачке партије (Јулиу Маниу), сељака, мушкараца између 35 и 50 година, а предводници чета су углавном били легионари који су на сарадњу са страним фактором пристали услед губитка својих позиција на крају Другог светског рата.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije. CK SKJ, Rumunija 1944.
- Central Intelligence Agency. Information report, Rumania.
- *Foreign relations of the United States diplomatic papers*. 1944. Europe, (1944).
- *6 Martie 1945. Începuturile comunizării României*. București: Editura Enciclopedică, 1995.
- Andreca, Dumitru. *Drumuri în întineric (Destine mehedintene: 1945–1964). Transcrieri după înregistrări audio efectuate în anii 1994 și 1998*. București: Fundația Academia Civică, 1998.
- Bellu, Ștefan. *Pădurea răzvrătită. Mărturii ale rezistenței anticomuniste*. Baia Mare: Editura Gutinul, 1993.
- *Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, ed. Vladimir Tismăneanu, București, 2006.
- Constantinescu-Mărăcineanu, Ion. „Un erou de legendă. Colonelul Gheorghe Arsenescu“. *Analele Sighet* 8/2000, 565–571.

- Cornea, Corneliu. *Jurnalul detenției politice în județul Arad, 1945–1989*. Arad: Editura Mirador, 2000.
- Crăciunoiu, Vasile. *Fața nevăzută a Securității române. Spionaj și contrasionaj*. București: Editura societății, 1996.
- Deletant, Denis. *Romania under communist rule*. Bucharest: Center for Romanian Studies, 2006.
- Dobrinu, Dorin. „Organizații și grupuri de rezistență armată anticomunistă din zona Aradului (1948–956)”. *Acta Transylvanica. Anuarul Centrului de Istorie a Transilvaniei* 1/2004, 171–202.
- Duică, Camelia Ivan. „Rezistența armată din Maramureș. Gruparea Popșa (1948–1949)”. *Rezistența anticomunistă; cercertare științifică și valorificare muzeală*, eds Cosmin Budeancă, Florentin Oltenau, Iulia Pop, 45–64. Cluj-Napoca: Argonaut, 2006.
- *History of Romania. Compendium*, eds Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan. Cluj-Napoca: Romanian Cultural Institute, 2006.
- Mark, Eduard. “The OSS in Romania, 1944–45: An Intelligence Operation of the Early Cold War”. *Intelligence and National Security* 9/2, 1994, 320–344.
- Mirou, Andrei. „Wiping out ‘The Bandits’: Romanian Counterinsurgency Strategies in the Early Communist Period”. *The Journal of Slavic Military Studies* 4/2010.
- Neagoe, Elisabeta. „Grupul de rezistență Leon Șuşman (1948–1957)”. *Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România, 1944–1962*. București: Editura Kullusys, 2003.
- Pivac, Marko. „Rad britanske tajne službe u Jugoslaviji u predvečerje Aprilskog rata 1941”. *Istorija 20. veka* 3/2010, 192–212.
- *Rezistența anticomunistă; cercertare științifică și valorificare muzeală*. ed. Cosmin Budeancă, Florentin Oltenau, Iulia Pop. Cluj-Napoca: Argonaut, 2006.
- Sandu, Traian. *Un fascisme roumain. Histoire de la Garde de fer*. Paris: Perrin, 2014.
- Şandru, Dumitru. *Comunizarea societății românești în anii 1944–1947*. București: Editura Enciclopedică, 2007.
- Sulzberger, C. L. *Sedam kontinenata i četrdeset godina. Sažetak memoara*. Zagreb: Globus, 1977.
- Timofejev, Aleksej, *Rusi i Drugi svetski rat u Jugoslaviji. Uticaj SSSR-a i ruskih emigranata na događaje u Jugoslaviji 1941–1945*. Beograd: INIS, 2011.
- Valneaş, Liviu. *Convorbiri cu Mircea Dimitru. Mișcarea legionară – între adevăr și mistificare*. Timișoara: Editura Marineasa, 2000.

Summary

Olivera Dragišić

“A Movement in Mountains”. Anticommunist Resistance in Romania from 1944 to 1962

АБСТРАКТ: The paper explores the origin, structure, motives, and goals of the armed resistance in Romania from 1944 to the early 1960s. The analysis of the activities of anticommunist resistance in post-war Romania represents the polar opposite of examining the communist takeover in Romania following the World War II. The paper aims to underline the key features of the anticommunist campaign in Romania, stressing, at the same time, the necessity of comparing the anticommunist resistance in Romania with the similar movements in the other East European countries.

KEY WORDS: Romania, Cold War, Allies, Resistance, Guerrillas

The paper analyzes the key features of anticommunist guerrilla warfare in Romania after the World War II. Although the anticommunist resistance derived from the internal structure of the Romanian post-war society and from the domestic political developments, external factors obviously played a significant role in fomenting this kind of anticommunist sentiment in Romania. By March 1945 the anticommunist resistance in Romania was provoked by German intentions to defend their positions in Romania, in particular in Ploiești. These German attempts were terminated after the constitution of the government of Petru Groza. Nevertheless, the expulsion of the “historical parties” from the Romanian Government gave fresh impetus to the anticommunist resistance in Romania. Besides, from 1945 onwards the influence of the American intelligence agencies on the right-wing guerilla movement in Romania was becoming more and more profound.

The anticommunist resistance in Romania was at its peak in the late 1940s, as a consequence of the *sovietization* of the structure of power in Romania and the Cominform Resolution in 1948. The revival of the anticommunist resistance in Romania in the late 1950s was generated by the riots in Hungary, following the unsuccessful anti-Soviet campaign in this Central European country in 1956.

The anticommunist guerrillas in Romania consisted mostly of ethnic Romanians (to a certain extent also of Germans, Hungarians, and Ukrainians), members of the People's Peasant Party (Iuliu Maniu), and peasants, the majority of whom were men between 35 and 55. The majority of their leaders were former *legionaries*, whose inclination to cooperate with external factors was a consequence of their marginalization in Romania's post-war system.